

מבשר טוב

ס"ג פרשת ואתחנן - שבת נחמו - חמשה עשר באב

תשס"ה לפ"ק

פעי"ה"ק ירושלים תובב"א

מאמר צפייה לישועה

א

הקדמת התמיהות בפרשא דידן

וְאַתְחַנֵּן אֵל ה' בְּעַת הַהוּא לְאמֹר. פִּירַשׁ רַש"י ז"ל לְשׁוֹן "וְאַתְחַנֵּן"; "אֵין 'חֲנוּן' בְּכָל מְקוֹם אֲלֵא לְשׁוֹן מִתְנַת חֲנָם. אַע"פ שִׁישׁ לְהֵם לְצַדִּיקִים לְתַלּוֹת בְּמַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים, אֵין מִבְּקָשִׁים מֵאַת הַמְּקוֹם אֲלֵא מִתְנַת חֲנָם.

וּמִפְרַשׁ תַּחֲיִנְתּוֹ; "ה' אֱלֹקִים, אָמָה הַחֲלוּת לְהַרְאוֹת אֶת עֲבָדָה אֶת גְּדֻלָּה וְאֶת יְדֵי הַחֲזֹקָה וְגו'. אַעֲבָרָה נָא וְאַרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הֵקֵר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְבֵּנוּ".

וּמַעֲיֵד בּוֹ הַכְּתוּב שֶׁלֹּא שָׁמַע ה' לְתַחֲנוּנָיו; "וַיִּתְעַבֵּר ה' בִּי לְמַעַנְכֶם וְלֹא שָׁמַע אֵלַי. וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי רַב לָךְ, אֵל תּוֹסֵף דְּבַר אֵלַי עוֹד בְּדַבְרֵי הַזֶּה. עֲלֵה רֹאשׁ הַפְּסָגָה, וְשֵׂא עֵינֶיךָ יָמָה וְצַפְנָה וְתִימְנָה וּמִזְרְחָהּ וּרְאֵה בְּעֵינֶיךָ, כִּי לֹא תַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה".

א. הַנְּרָאָה מִסֹּדֵר הַכְּתוּבִים שֶׁלֹּא נִעְנָה מִשֶּׁה בְּתַפִּילָתוֹ, וְלֹא שָׁמַע ה' אֵלָיו בְּדַבְרֵי הַזֶּה. וְצ"ע מֵה שֶׁאִמְרוּ בְּפֶרֶק אֵין עוֹמְדִין (בְּרִכּוֹת דף לב ע"ב); "אִמְרֵי רַבִּי אֶלְעָזָר, גְּדוּלָה תַּפְלָה יוֹתֵר מִמַּעֲשֵׂים טוֹבִים, שֶׁאֵין לָךְ גְּדוּלָה בְּמַעֲשֵׂים טוֹבִים יוֹתֵר מִמַּשֶּׁה רַבִּינוֹ, אֲפִי עַל פִּי כֵן לֹא נִעְנָה אֲלֵא בְּתַפְלָה. שֶׁנֶּאֱמַר, 'אֵל תּוֹסֵף דְּבַר אֵלַי', וְסוּמֵךְ לִיה 'עֲלֵה רֹאשׁ הַפְּסָגָה'. וּמִשְׁמַע דַּס"ל לַר"א שֶׁנִּעְנָה מִשֶּׁה בְּתַפִּילָתוֹ בְּמֵה שֶׁאִמְרֵי לוֹ עֲלֵה רֹאשׁ הַפְּסָגָה וְשֵׂא עֵינֶיךָ וְגו'.

וְהַמְּפָרְשִׁים כּוֹלֵם רָאוּ כֵן תַּמְהוֹ, שֶׁהַכְּתוּב צוּחַ וְאוֹמֵר "וַיִּתְעַבֵּר ה' בִּי וְגו' וְלֹא שָׁמַע אֵלַי". כִּי עֵינֵינוּ בְּקִשְׁתּוֹ לֹא הִיתָה עַל רֵאִיתָ הָאָרֶץ מִבְּחוּץ, אֲלֵא "אֶעֱבָרָה נָא וְאַרְאֶה", שֶׁיִּכְנַס לְאָרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְעַל כֵּן לֹא נִעְנָה בְּתַפִּילָתוֹ, וְלֹא שָׁמַע אֵלָיו ה'; "כִּי לֹא תַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה". וְכִיצַד אִם כֵּן לְמַד ר' אֶלְעָזָר מִכָּאֵן עַל גְּדוּלָתָהּ שֶׁל תַּפְלָה יוֹתֵר מִמַּעֲשֵׂים טוֹבִים, כֹּאשֶׁר לֹא הוֹעִילָה תַּפִּילָתוֹ לְכַאוּרָא וְלֹא נִתְקַבְּלָה. וְכִבְר נִתְבָּאָר בְּזֶה בְּדֶרֶךְ אֶחָד בְּלִיל ש"ק, וְעַתָּה נִרְאֵה בְּפָנִים אַחֲרוֹת.

ב. בְּבַעַל הַטּוֹרִים (ג, כד) כְּתוּב; "לְהַרְאוֹת. תַּג עַל הַרִ"ש, שֶׁהַרְאִיתָנִי אֲפִי מֵה שֶׁלֹּא בְּקִשְׁתֶּיךָ. לְהַרְאוֹת. ג' בְּמִסּוּרָה, לְהַרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ, וְאִידֶךָ לְהַרְאוֹת הָעַמִּים וְהַשְּׂרִים אֶת יְפִיָה' (אֶסְתֵּר א, יא), 'אֲשֶׁר נָתַן בְּשׁוֹשֵׁן לְהַשְׂמִידֵם נָתַן לוֹ, לְהַרְאוֹת אֶת אֶסְתֵּר' (שם ד, ח). שֶׁהַרְאָה לוֹ הַקַּב"ה לְמִשֶּׁה כָּל מֵה שֶׁאִירַע לְיִשְׂרָאֵל, הֵי אֲךָ יֵשְׁבוּ בְּשִׁלּוֹתֵם, וְכָל הַמְּצִיָּקִים שֶׁעֲתִידִין לְהַצִּיק לָהֶן. וְזֶהוּ 'לְהַרְאוֹת הָעַמִּים וְהַשְּׂרִים אֶת יְפִיָה', הֵי אֲךָ הֵי בְּיוֹפִין וּבְשִׁלּוֹתֵן. וְכֵן לְהַשְׂמִידֵם נָתַן לוֹ לְהַרְאוֹת, שֶׁהַרְאָהוּ הַמְּצִיָּקִין לָהֶן עכ"ל. וְכֵן הוּא בְּסִפְרֵי (פֶּרֶשׁתְּ הַאֲזִינוּ);

וְנִרְאֵה מִדְּבַרֵי הַבְּעָה"ט שֶׁנִּעְנָה מִשֶּׁה יוֹתֵר מִבְּקִשְׁתּוֹ, וְהַרְאִיתָנִי אֲפִי מֵה שֶׁלֹּא בְּקִשְׁתֶּיךָ. וְיוֹתֵר מִזֶּה, אֲפִי כָּל מֵה שֶׁאִירַע אַחַר כֵּן לְיִשְׂרָאֵל הֵי אֲךָ יֵשְׁבוּ בְּשִׁלּוֹתֵם וְכָל הַמְּצִיָּקִים לָהֶם וְכו'. וּמִשְׁמַעוֹת עוֹמֵק דְּבָרָיו, שֶׁלֹּא רַק שֶׁנִּעְנָה מִשֶּׁה בְּתַפִּילָתוֹ, אֲלֵא אֲפִי יוֹתֵר מִמֵּה שֶׁבִּיקֵשׁ. שֶׁכֵּן הוּא בִּיקֵשׁ לְרֵאוֹת 'הַהַר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְבֵּנוּ', וְהַקַּב"ה הַרְאָהוּ יָמָה וְצַפּוֹנָה וְתִימְנָה וּמִזְרְחָה', וְכָל מֵה שֶׁאִירַע לְיִשְׂרָאֵל אַחַר כֵּן בְּיָמֵי שִׁלּוֹתֵם וּמִצּוֹקְתֵם וְכו'.

והדבר תמוה ומוקשה, שלפי המשמעות העולה בפשטות הכתובים נראה שלא נענה משה בתפילתו ולא שמע ה' אלי כנ"ל, ואילו מדברי הבעה"ט מוכח שנענה עוד יותר ממה שביקש, והראיתיני אף מה שלא בקשתיך וצ"ע.

ובודאי היתה סיבה מיוחדת להראות למרע"ה יותר ממה שרצה לראות, ומסתמא כדי להסביר לו פנימיות הענין וסוד הדבר שא"י לבוא לארה"ק. הרי כל עונשי אבוה"ק הי' ע"ד עלילות כדאיתא במדרש תנחומא על עונשי אדה"ר, ואף זה העונש של מרע"ה עצמ שלא יכנס בארץ בעלילה נתגלגל עליו. וז"ל המדרש (תנחומא וישב פרק ד); "לכו חזו מפעלות אלהים נורא עלילה על בני אדם (תהלים כה). א"ר יהושע בן קרחה אף הנוראות שאתה מביא עלינו בעלילה את מביאן. בא וראה כשברא הקב"ה את העולם מיום הראשון ברא מלאך המות, מנין, א"ר ברכיה משום שנאמר וחושך על פני תהום (בראשית א) זה מלאך המות המחשיך פניהם של בריות, ואדם נברא בששי, ועלילה נתלה בו שהוא הביא את המיתה לעולם, שנאמר כי ביום אכלך ממנו מות תמות. מלה"ד למי שמבקש לגרש את אשתו, כשבקש לילך לביתו כתב גט, נכנס לביתו והגט בידו, מבקש עלילה ליתנו לה, אמר לה מזגי לי את הכוס שאשתה, מזגה לו כיון שנטל הכוס מידה, אמר לה הרי זה גיטך, אמרה לו מה פשעי, אמר לה צאי מביתי שמזגת לי כוס פשור, אמרה לו כבר היית יודע שאני עתידה למזוג לך כוס פשור שכתבת הגט והביאתו בידך. וכן אתה מוצא שא"ל הקב"ה למשה (דברים א) אם יראה איש באנשים האלה הדור הרע הזה את הארץ הטובה וגו', איש זה משה דכתיב (במדבר יב) והאיש משה ענו, האיש המסויים באנשים, וכן אתה אומר (שמואל א יז) והאיש בימי שאול זקן בא באנשים, וכן הוא אומר (שמות ו) עתה תראה אשר אעשה לפרעה, במלחמת פרעה אתה רואה ואין אתה רואה במלחמת שלשים ואחד מלכים, וכיון שאמר להם שמעו נא המורים (במדבר כ) א"ל הקב"ה לכן לא תביאו את הקהל הזה, הוי נורא עלילה וכו" ע"כ.

ב

הקדמת התמיהות בעניני הנחמה בשבת נחמו וז' דנחמתא

ג. בהפטרה דשבתא דידן (ישעיה מ, א) "נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמֶר אֱלֹקִים". וכל השבת נקראת על שם הנחמה שמנחם השי"ת את ישראל עמו. ולא ב"שבת נחמו" בלבד היא השפעת הנחמה, אלא בכל שבע דנחמתא, סדרו רבותינו הפטורתיים בנחמתם של ישראל. שאחר ג' דפורענותא שהיו בשלשת השבועות של ימי בין המצרים, באה נחמתם של ישראל בשבע שבתות דנחמתא.

ומן הראוי לשום על לב, במה היא מתבטאת נחמתם של ישראל בשבתות הללו, כיצד ובמה נוכל לראות ולהרגיש בנחמה הזו. שהדבר פשוט אחר שנצטערו ישראל ונתאבלו בחורבן הבית וצרות וייסורי הגלות המרובים העוברים עלינו בקושי שעבוד הגלות. ועל כל זאת באה נבואת הנחמה לנחם אל ישראל מצרותיהם וסבלותיהם, בקריאתו ית' בהפטרה דידן "נחמו נחמו עמי יאמר אלקים". וצריך לדעת במה מנחמנו אבינו ית"ש, שבודאי אין קריאה זו באה בכדי, אלא יש בה כח השפעת נחמה ממשיית לישראל. לא רק בקריאת ז' הפטורות של נחמה, אלא נחמה בפועל ממש שיוכלו ישראל קדושים ליאחז בה בהשפעת נחמה זו, ולצאת על ידה מגלותם ומכל הני חבילין דמעיקין עלינו בגלות המר. וצ"ב באה"ט היכן ובמה תהיה נחמתנו בשבתות הללו של נחמתם של ישראל.

ד. עוד יש לדעת בענין זמני הנחמה בשבעה דנחמתא, מה עושים ישראל מלמטה בשביל נחמה הלזו. שכלל הוא בכל מקום בתורה, שיש בכל דבר וענין נפקותא למעשה בפועל, ולא כענינים מופשטים בכוח בלבד, אלא יש בהם תמיד קיום למעשה להוציא הדבר מן הכוח אל הפועל. ובמה היא אפוא מצוותם של ישראל בביטוי למעשה בפועל, של עתותי נחמה הללו. – שכשם שבאבלות וצער של ימי בין המצרים, בהם היו ישראל שרויים בצערם ואבלם, יש בהם בימי שלשת השבועות הללו סימנים שלמים בשו"ע כיצד תבוא זו האבלות והצער למעשה בפועל, בכל מיני איסורים שנאסרו עלינו בצערינו בימי בין המצרים, שנתגברו ונתחזקו בימי תשעת הימים כידוע. והנה אחר כל זו האבלות והצער בפועל שציותה תורה, הי' ראוי אף בפיצוי הנחמה שלאחר החורבן, שיבוא הדבר במצוה מעשית בפועל ממש, וצל"ד מה היא מצות היום בזמני נחמה הללו.

ה. כיוצא בדבר אנו מוצאים, שנראה הקב"ה כבא לנחם את ישראל, ובמשוכל ראשון אין מובן היכן ובמה היא נחמתם במאמרו ית'. כאשר ידועים דברי המדרש בעת החורבן, שניסו אבות העולם הרבה בבכיות וזעקות נוראות להשיג נחמתם של ישראל, ולא עלתה בידם, ורק בבכיותיה של רחל אמנו ע"ה נתרצה השי"ת, והביאה היא הנחמה לישראל.

וז"ל המדרש (פתיחה דאיכה רבתי פסקה כד בתוה"ד); "באותה שעה [שנשרף ההיכל] היה הקב"ה בוכה ואומר, אוי לי מה עשיתי וכו' בא אברהם לפני הקב"ה בוכה וממרט זקנו ותולש שערות ראשו וכו' [עי"ש באורך]. פתח יצחק ואמר, רבש"ע כשאמר לי אבא (בראשית ככ) 'אלהים יראה לו השה לעולה בני', לא עכבתי על דבריך ונעקדתי ברצון לבי על גבי המזבח, ופשטתי את צוארי תחת הסכין, ולא תזכור לי זאת ולא תרחם על בני. פתח יעקב ואמר, רבש"ע לא עשרים שנה עמדתי בבית לבן, וכשיצאתי מביתו פגע בי עשו הרשע ובקש להרוג את בני ומסרתי עצמי למיתה עליהם, ועכשיו נמסרו ביד אויביהם כצאן לטבחה וכו', ועתה לא תזכור לי זאת לרחם על בני. פתח משה ואמר, רבש"ע לא רועה נאמן הייתי על ישראל ארבעים שנה, ורצתי לפניהם כסוס במדבר, וכשהגיע זמן שיכנסו לארץ גזרת עלי במדבר יפלו עצמותי, ועכשיו שגלו שלחת לי לספוד ולבכות עליהם וכו'. יצתה בת קול ואמרה גזירה היא מלפני. מיד אמר להם משה, בני להחזיר אתכם אי אפשר שכבר נגזרה גזירה, אלא המקום יחזיר אתכם במהרה, והניח אותם. באותה שעה הרימו קולם בבכיה גדולה עד שעלתה בכייתם למרום. הה"ד (תהלים קלז) על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו. כיון שבא משה אצל אבות העולם, אמרו לו מה עשו האויבים בבנינו. אמר להם מהם הרגו, ומהם כפתו ידיהם לאחוריהם, ומהם אסורים בכבלי ברזל, ומהם נפשטים ערומים, ומהם מתו בדרך ונבלתם לעוף השמים ולבהמת הארץ, ומהם מושלכים לחמה רעבים וצמאים. מיד פתחו כלם ובכו וקוננו בקינות, ווי על דמטא לבנו, היכי הוייתון כיתמי בלא אבא וכו'. תוב פתח משה ואמר, שבאי אי בחייכון אתון קטולי לא תקטלון קטולא אכזראה, ולא תשוון כלאה גמירא, ולא תקטלון ברא באנפוהי דאבא וברתא באנפה דאמא וכו'. ועוד אמר לפניו, רבש"ע כתבת בתורתך (ויקרא כב) 'ישור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד', והלא כבר הרגו בני ואמותיהם כמה וכמה, ואתה שותק".

"באותה שעה קפצה רחל אמנו לפני הקב"ה ואמרה, רבש"ע גלוי לפניך שיעקב עבדך אהבני אהבה יתירה ועבד בשבילי לאבא שבע שנים, וכשהשלימו אותן שבע שנים והגיע זמן נשואי לבעלי יעץ אבי להחליפני לבעלי בשביל אחותי והוקשה עלי הדבר עד מאד וכו'. ומה אני שאני בשר ודם עפר ואפר לא קנאתי לצרה שלי, ולא הוצאתי לבושה ולחרפה, ואתה מלך חי וקיים רחמן, מפני מה קנאת לעבודת כוכבים שאין בה ממש, והגלית בני ונהרגו בחרב ועשו אויבים במ כרצונם".

"מיד נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא ואמר, בשבילך רחל אני מחזיר את ישראל למקומן. הדא הוא דכתיב (ירמיה לא) 'כה אמר ה' קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים, רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה כי איננו', וכתוב (שם) 'כה אמר ה' מנעי קולך מבכי, ועיניך מדמעה כי יש שכר לפעולתך וגו'', וכתוב (שם) 'ויש תקוה לאחריתך נאם ה' ושבנו בני לגבולם' עכ"ל המדרש עי"ש באורך.

וזה שנים רבות הוקשה לי, מה נחמה השיגה רחל בבכיותיה, ועל מה אומר לה הבוב"ה 'מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה וגו''. הלא עיקר בכיותיה בנהי ובכי תמרורים, היא על מה שהגלית את בני ונהרגו בחרב וכו', שעל כל אותם הצרות ויסורי הגלות שהזכיר המדרש לעיל מיניה שנעשו בהם בישראל, כאשר עשו בהם אויביהם כרצונם "מהם הרגו ומהם כפתו ידיהם לאחוריהם, ומהם אסורים בכבלי ברזל ומהם נפשטים ערומים, ומהם מתו בדרך ונבלתם לעוף השמים ולבהמת הארץ, ומהם מושלכים לחמה רעבים וצמאים וכו'". – על כל אלו הצרות היו כל צעקותיה ובכי תמרורים של רחל אמנו ע"ה. ומה נחמה מנחמה השי"ת "כי יש תקוה לאחריתך ושבנו בני לגבולם", כאשר בסוף כל אורך הגלות המר הנורא הזה, ואחר ששבעה נפשם במרורים ואלפי שנות גלות של שחיטות ועקידות נוראות, עתידים הם לחזור ושבנו בני לגבולם. – והלא היא מבכה על צרות ויסורי בניה, למנוע מהם כל אותם יסורי הגלות הקשים. ובזה נראה כמי שלא הועילה במאומה לכאורה. ותנחומי השי"ת על מה שישבו הבנים בסזף כל אותם הצרות ואורך הגלות לגבולם, נראים בזה כתנחומין של הבל, שלא ממין הבכיה כלל. שהרי עיקר בכייתה ותחנוניה שלא ילכו בני ישראל לגלות כלל וכלל, והקב"ה מנחם אותה שישבו מהגלות וזו נחמה של הבל היא וצ"ע"ג.

ו. כיוצא בדבר יש להבין באשר מבואר בספה"ק עפ"י דברי חז"ל, שעיקר תאוותו צפייתו והשתוקקותו של משה רעיא מהימנא, בתפילות ותחנונים ליכנס לארץ ישראל, הי' בשביל למנוע כל צער החורבן, שאם הי' משה נכנס לארץ ובונה ההר הטוב הזה והלבנון, בית המקדש וירושלים וכו', לא הי' שייך חורבן והיזק במעשי ידיו, שהיו קיימים לעולם. ובזה הי' עיקר חפצו למנוע צערם של ישראל קדושים, וגלות השכינה הקדושה, שלא תצא לגלות עם בניה. והנה לפי העולה מדברי הבעה"ט הנ"ל, שנענתה בקשתו של משה יותר ממה שביקש, ולא רק שנענה בבקשתו כדמוכח בגמ' בברכות, אלא אף "יותר ממה שביקשתך", – אם כן כל כרחך צ"ל שבדבר הזה שנצטער עליו משה, והוא הי' עיקר בקשתו והפצרתו הגדולה, במניעת גלות השכינה וצערם של ישראל וחורבן הבית וכו', בכל אלו נענה באמת ועוד יותר ממה שביקש בנחמתם וישועתם של ישראל, קיבל ונענה בבקשתו.

והוא צ"ב שהרי עינינו הרואות בהיפך הגמור לכאורה, שלא נענה משה בבקשתו, וגלו ישראל לבין האומות, וחרבה עירנו ושמים בית מקדשנו, ולא הועילה לכ' למשה כל תפילתו בזה, ולא נעשה רצונו למנוע שלא יוכלו ישראל לגלות מארה"ק. ואדרבה לא רק שיותר ממה שביקש לא קיבל, אלא שגם את מה שביקש וחפץ למנוע הצער משראל ומן השכינה הקדושה לא עלתה בידו וצ"ע.

ג

הקדמת התמיהות בענינו של יום טוב דחמשה עשר באב

ז. מתניתין שלהי מסכת תענית (דף כו ע"ב); "אמר רבן שמעון בן גמליאל, לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכיפורים. שבהן בנות ירושלים יוצאות בכלי לבן כו' וחולות בכרמים. ומה היו אומרות, בחור שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך, אל תתן עיניך בנוי תן עיניך במשפחה. 'שקר החן והבל היופי אשה יראת ה' היא תתהלל', ואומר 'תנו לה מפרי ידיה ויהללוה בשערים מעשיה' (משלי לא). וכן הוא אומר (שיר ג) 'צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו, ביום חתונתו וביום שמחת לבו', ביום חתונתו זה מתן תורה, וביום שמחת לבו זה בנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו".

ובגמרא שם (דף ל ע"ב) וכן הוא בסוגיא דבבא בתרא (דף קכא ע"א); "בשלמא יום הכפורים, משום דאית ביה סליחה ומחילה, יום שניתנו בו לוחות האחרונות. אלא חמשה עשר באב מאי היא וכו'. ופליגי בה אמוראי, רב יהודה אמר שמואל, יום שהותרו שבטים לבא זה בזה. רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, יום שהותר שבט בנימין לבא בקהל. רב דימי בר יוסף אמר רב נחמן, יום שכלו בו מתי מדבר. רב מתנה אמר יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה. רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו, יום שפסקו מלכרות עצים למערכה, דתניא רבי אליעזר הגדול אומר מחמשה עשר באב ואילך תשש כחה של חמה ולא היו כורתין עצים למערכה, לפי שאינן יבשין. אמר רב מנשיא וקרו ליה יום תבר מגל. מכאן ואילך דמוסיף יוסיף, [פירש הרשב"ם שם; "מט"ו באב ואילך דמוסיף מן הלילה על היום לשנות, יוסיף ימים, כדכתיב (דברים ל) 'כי הוא חייך', וכתיב (משלי ג) 'כי אורך ימים ושנות חיים ושלוש יוסיפו לך', שמתוך שהלילות מאריכין והימים מתקצרין, צריך לעסוק בלימודו גם בלילה]. ודלא מוסיף יאסף וכו" ע"כ.

והנה אחר כל התירושים עדיין לא עלתה ארוכה לשמחה הגדולה הזו של חמשה עשר באב, עד כדי כך שהמשנה מעידה שלא היו עוד ימים טובים כאלו לישראל, כב' ימים הללו חמשה עשר באב ויום הכיפורים לישראל. ומה דמיון אפשר לדמות בין חמשה עשר באב ליום הכיפורים, אטו בשביל סיבות הללו שמבוארים בגמרא, תגדל מעלתו עד כמעלת יום הכיפורים, שהוא יום צחצוח ומירוק נשמותיהם של ישראל וטהרתם יום סליחה וכפרה וכו'.

ובפירוש רבינו גרשום פרק יש נוחלין שם מבאר פשטא דסוגיא, שהביאה הגמ' בהמשך למה שפסקו מלכרות עצי המערכה, דמכאן ואילך דמוסיף יוסיף וכו'. – משום שכל עיקרה של שמהה על גמר כריתת עצי המערכה היא בשביל התורה. וזה"ל (שם ע"ב); "לפי שעה שהיו עסוקים לכרות עצי המערכה היו מתבטלין בתלמוד תורה, אבל אותו יום פסקו ועשאוהו יום טוב, שמכין ואילך היו עוסקים בתורה" עכ"ל. ולפי דרכו נראה עיקרו ויסודו של ט"ו באב שיוכלו לעסוק בתורה" יותר מהזמן הקודם לו.

וצ"ע מה שייכות זה החג לזהמן הזה, כאשר ידוע שכל חג יש לו שייכות גם לזמן הזה, ולא רק שהיה חג בזמן הבית.

וממשנתנו למדנו גודל יו"ט דידן של ט"ו באב, שמזה שהשווה ליוהכ"פ מוכח שיש בו אף הוא סגולות דיוהכ"פ. ובכוחו אף הוא לטהר ולצחצח את ישראל מכל טומאה חלאה וזוהמא שדבקה בהם בעוה"ר. – ויתרה מזו נראים הדברים שיש בו בט"ו באב מעלה נוספת על יום הכיפורים, שהרי ביוהכ"פ נעשה המירוק מתוך תענית וחמשת עינויים, ובט"ו באב לא נצרכנו לכל זאת והוא יום טוב גדול לישראל. וכדחזינן שהוא מוקדם במשנה "לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכיפורים", ומשמע שהוא הראשון שבימים טובים שלא הי' עוד כמוהו לישראל.

ובגמ' מועד קטן (דף ט ע"א) דרשינן; "ויעש שלמה בעת ההיא את החג וכל ישראל עמו, קהל גדול מלבוא חמת עד נחל מצרים לפני ה' אלהינו, שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום (מלכים א ח). אמר רבי פרנך אמר רבי יוחנן, אותה שנה לא עשו ישראל את יום הכפורים, והיו דואגים ואומרים שמא נתחייבו שונאיהן של ישראל כלייה, יצתה בת קול ואמרה להם כולכם מזומנין לחיי העולם הבא וכו' דאחיל להו עון יום הכפורים". – הרי משמע דשייך כפרת

יום הכיפורים גם באכילה ושתיה ושמחה, וכנראה כן הוא בט"ו באב. וצ"ע במה כוחו גדול כל כך, ומה שורשו הפנימי בזה.

והדבר מוכח עוד ממ"ש ענינו של יום; "שבנות ירושלים יוצאות בכלי לבן כו' וחולות בכרמים. ומה היו אומרות, בחור שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך וכו'". והנה בכל הימים טובים פסק הרמב"ם (הלכות שביתת יום טוב פרק ו הל' כא); "חייבין בית דין להעמיד שוטרים ברגלים, שיהיו מסבבין ומחפשין בגנות ובפרדסים ועל הנהרות, כדי שלא יתקבצו לאכול ולשתות שם אנשים ונשים, ויבואו לידי עבירה. וכן יזהירו בדבר זה לכל העם, כדי שלא יתערבו אנשים ונשים בבתיהם לשמחה, ולא ימשכו ביין שמא יבואו לידי עבירה" עכ"ל.

והנה בזה היו"ט של ט"ו באב, לא זו בלבד שאן ב"ד מעמידים השוטרים להזהיר בדבר זה שלא יתערבו אנשים ונשים, שמא מתוך השמחה יבואו לידי עבירה רח"ל. – אלא אדרבה היו בכוונה תחילה מתקבצים בחורי ישראל קדושים במקום שבנות ישראל חולות בכרמים ופרדסים, ומה היו אומרות בחור שא נא עיניך וכו'. ולא עלתה על דעתם לחשוש, מאיזה נדנוד קלקול קל חלילה שייצא מכל זה. ומזה נלמד גודלו העצום ומעלתו של זה היום, שכמעט אין יצה"ר שולט בו ואין מקום לחשוש לדבר עבירה, וללא שום שומרים ושוטרים נזהרים ישראל מעצמם מזה ודוק.

ואפילו ביום הכיפורים איתא בסדר יומא (דף יט שלהי ע"ב); "אמר ליה אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא, אמריתו אמאי לא אתי משיח, והא האידנא יומא דכיפורי הוא ואבעול כמה בתולתא בנהרדעא וכו' ע"ש. ובט"ו באב כנראה שאף זה אינו שייך, מדלא חששו שיהיו בתערובת יחד כפי שחששו ביוהכ"פ. והרי דט"ו באב גדול יותר מיוהכ"פ.

והדבר צ"ב כמובן, מנין יסוד גדולתו ומעלתו של יו"ט זה, עד כדי כך שתגדל מעלתו על כל הימים טובים כולם, ואף יותר מיוהכ"פ, שלא היו עוד כמוהו לישראל, מנין היא גדולתו, ועל מה בדיוק היא חגיגת עוצם שמחתו הגדולה כל כך.

ומסתברא מילתא בהיות שזה היו"ט בא בימי נחמתם של ישראל, כאשר משפיע השי"ת הנחמה בכפליים לישראל, שקשור הוא ענינו של חג זה ומושפע מנחמתם של ישראל. ואדרבה לחזק ולהדק נחמתם של ישראל יותר בימים הללו נתן לנו השי"ת במתנת חינוך מן השמים יו"ט נורא הוד הלזה של חמשה עשר באב, שבכוחו תתעצם ותתחזק נחמתנו להחיש גאולתנו ופדות נפשנו. ואלו הסיבות שנתנו בגמרא על שמחתו של יום, הוא לסיבת קביעותו של יום זה דווקא, ולעשות שמחה על דבר מסויים שקרה באותו היום. אבל פנימיותו של יום ויסוד שמחתו קשורה ומושפעת היא מנחמתם של ישראל בימים הללו. וכדמרומוז בשלהי מכילתין במשנה זו, "ביום חתונתו זה מתן תורה [יוהכ"פ שנתנו בו לוחות האחרונות. רש"י במשנה שם ע"פ הגמ']. וביום שמחת לבו, זה בנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו", שזה נעשה מכוח יו"ט של ט"ו באב, עי' מהרש"א ח"א על אתר], בעת נחמתם של ישראל והשפעת בנין בית המקדש. וצ"ע במהותו וענינו של זה היום, ומה מביא עליו גדולתו וחשיבותו העצומה הלזו.

ד

עיקר המצוה בדורנו היא מצות האמונה בבורא ברוך הוא

והנראה בעזהשי"ת, הנה מצוה ראשונה במנין תרי"ג מצוות, היא מצות האמונה. שמחוייבים אנו להאמין בו יתברך שמו. שציונו במעמד הנשגב בדברה ראשונה (שמות כ) "אנכי ה' אלקיך וגו'", שהיא מצות האמונה.

וכתב בספה"ק נועם אלימלך פרשת נח (ד"ה א"י בדורותיו); "בכל דור ודור יש שורש לתקן מצוה מיוחדת יותר משאר מצות. למשל בדור הזה יש שורש לתקן מצות ציצית יותר משאר מצות. וכדומה בכל דור יש שורש להחזיק במצוה מיוחדת יותר משאר מצות" עכ"ל.

בדורנו אנו בעת עקבתא דמשיחא והתגברות החושך כפול ומכופל, עיקר מצוותו של דור היא מצות האמונה האיתנה. כאשר אנו רואים שמגבר הייצר בזה במאור, והעולם מלא כפירה ואפיקורסות, ולדאבונינו חודרים ומשפיעים אלו הרוחות זרות אף תוככי ליבות ישראל פנימה, שנכנסים ספקות באמונה תמימה ופשוטה בבוב"ה. ומרוב הסתר פנים של קושי הגלות המתגבר יותר לפני התנוצצות אור הגאולה, כאשר מבואר בגמ' שבת (דף עז ע"ב); "כבריייתו של עולם, ברישא חשוכא והדר נהורא", שלפני הארת היום מתגבר החושך היותר גדול של חשכת

הלילה. והשי"ת מסתתר מאיתנו יותר ויותר בעת הזו, שהעיד בה הכתוב (דברים לא, יח) "וְאֵנִי הַסֵּתֶר אֶסְתִּיר פְּנֵי בְּיּוֹם הַהוּא, עַל כָּל הַרְעָה אֲשֶׁר עָשָׂה כִּי פָנָה אֶל אֱלֹהִים אֲחֵרִים", והוא הסתר בתוך הסתר כידוע. ונראה הכל כהיפך האמונה התמימה חלילה.

ואם בזמנו כתב הרמב"ם שיש להתרחק ממושב הרשעים לצאת למערות ומדברות וכו' כדי לברוח מהשפעתם הרעה, וז"ל (פרק ו מהלכות דעות הל"א); "דרך ברייתו של אדם, להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחבריו נוהג נוהג כמנהג אנשי מדינתו. לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד, כדי שילמוד ממעשיהם ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחשך כדי שלא ילמוד ממעשיהם. הוא ששלמה אומר (משלי יג) 'הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע', ואומר (תהלים א) 'אשרי האיש וגו''. וכן אם היה במדינה שמנהגותיה רעים, ואין אנשיה הולכים בדרך ישרה, ילך למקום שאנשיה צדיקים ונוהגים בדרך טובים. ואם היו כל המדינות שהוא יודעם ושומע שמועתן נוהגים בדרך לא טובה כמו זמנינו, או שאינו יכול ללכת למדינה שמנהגותיה טובים מפני הגייסות או מפני החולי, יש לבדו יחידי כענין שנאמר (איכה ג) 'ישב בדד וידום'. ואם היו רעים וחטאים שאין מניחים אותו לישוב במדינה אלא אם כן נתערב עמהן ונוהג במנהגם הרע, יצא למערות ולחוחים ולמדברות, ואל ינהיג עצמו בדרך חטאים. כענין שנאמר (ירמיה ט, א) מי יתנני במדבר מלון אורחים" עכ"ל.

הרי שטבע ברייתו של אדם לימשך אחר רעיו וחבריו, וק"ו אחר רוח כל העולם. ולא רק שנוהג כמעשיהם אלא נמשך אחר "דעותיהם" [עי' פתיחת ישיבת בין הזמנים שנה זו]. ואם כן אם דעת כל העולם הוא כפירה ואפיקורסות, גם דעתו תמשך אחריהם, ומה יעשה הבן ולא יחטא חלילה.

ובזמנינו אין שום מקום מנוס ומפלט מרוח הרשעה המלאה בארץ, שכל האויר מלא מהשפעת אפיקורסותם וזוהמתם, של הרשעים. כענין שמתאוננים בימינו על "זיהום האויר" הגשמי, מחמת חידושי הטכנולוגי ושאיפת העשן ופליטת הגזים הרעילים וכו'. ועאכ"כ שזיהום האויר הרוחני משפיע ומהרס כל חלקה טובה. ולדאבונו חודרת זו ההשפעה תוככי ליבות ישראל פנימה. וצריך הרבה חיזוק להתחזק היטב באמונת אומן המסורה בידינו מאבותינו הקדושים.

וענין מצות האמונה, ראשית היא האמונה במציאות הבורא והשגחתו ית' בכל דבר קטן וגדול, שהוא העיקר הראשון מ"ג עיקרים; "אֲנִי מֵאֲמִין בַּאֲמוּנָה שְׁלֵמָה. שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבַּרַךְ שְׁמוֹ הוּא בּוֹרֵא וּמְנַהֵיג לְכָל הַבְּרִואִים, וְהוּא לְבַדּוֹ עֹשֶׂה וְעוֹשֶׂה וְיַעֲשֶׂה לְכָל הַמַּעֲשִׂים".

ובתורתו של רוח אפינו הבעש"ט הק' זי"ע למדנו פרטים נוספים בזו האמונה, לדעת ולהאמין שהוא ית' מחיה ומהוה בכל רגע כל הבריאה כולה, ועשרה מאמרות שבהם נברא העולם (אבות פ"ה) הם המחזיקים ומהוים את מציאות הקיום בכל הבריאה, ובהפסק מאמרו ית' לרגע אחד מהם תפסק חיותו. ואהא כתיב (תהלים קיט, פט) "לעולם ה' דברך ניצב בשמים", כי "בדבר ה' שמים נעשו" (תהלים לג) ואותו המאמר הוא המחזיקים ומקיימים.

עוד מיסוד האמונה על פי הבעש"ט זצלה"ה, המבואר בפרשא דידן "אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו" (ד, לה), כלומר שאין עוד בעולם כלום מלבד אלקותו ית"ש, וכל הנמצא בעולם הכל הוא אור אלקותו ית"ש בלבד.

ה

חובת האמונה בביאת המשיח מחייבת גם את הצפייה אליו ולכל הטובה והנחמה וייעודי הנביאים שיתקיימו בימות המשיח

פרט נוסף במצות האמונה, היא האמונה בביאת המשיח וגאולתם של ישראל. ומדויק בלשון הרמב"ם בהל' מלכים (פרק יא הל' א); "וכל מי שאינו מאמין בו, או מי שאינו מחכה לביאתו, לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר, אלא בתורה ובמשה רבינו. שהרי התורה העידה עליו, שנאמר (דברים ל) 'ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך וגו', אם יהיה נדחך בקצה השמים וגו' והביאך ה'", ואלו הדברים המפורשים בתורה הם כוללים כל הדברים שנאמרו על ידי כל הנביאים וכו'" עכ"ל הזהב.

ומדויק להדיא בלשונו, שאף "מי שאינו מחכה לביאתו", אף כי מאמין בו הרי הוא כופר בתורה ובמשה רבינו. כי הצפייה וההמתנה לביאתו, היא חלק מן האמונה בו. ושאינו משאר עיקרי האמונה, שאין האמונה קשורה לצפייה. כי

בכאן אם אינו מחכה ומצפה לו, הוא חיסרון בלהט האמונה האיתנה בגאולה השלימה. ומה"ט ייסד לנו הלשון בזה השורש ב"ג העיקרים, לא רק על האמונה בו אלא אף על הצפייה וההמתנה לו; "אני מאמין באמונה שלימה בביאת המשיח ואף על פי שיתמהמה עם כל זה אחכה לו בכל יום שיבוא".

וכידוע כל מצוה יש לה סגולות להשפעה והשגה ברו"ג, ובודאי צפי' באמונה לגאולה, בכוחה בכל הזמנים הכי שפלים ובזויים להמשיך להמאמין ומחכה, שיבוא אליו אמונה תמימה בהשי"ת לביאת המשיח והגאולה השלמה אפילו בזה"ז, ויש לו הרגשים פנימיים כפי אמונתו.

ומאמר אחד ארוך נפלא בזה הענין בספה"ק חלקת יהושע (ריש פרשת מסעי) ויש בו חידוש גדול ביסוד זו המצוה, וזל"ק; "לפעמים השי"ת דן האדם על סמך העתיד, אף שעתה בזמן אינו ראוי, אך סוף כל סוף בל ידח ממנו נדח. והשי"ת צופה ומביט עד סוף כל הדורות. – אך לדעתי איך זוכים לזה, העיקר על ידי אמונה פשוטה במסורת אבות. כי יש דרגא בחינת ראי', שרואים בחוש התגלות מלכות שמים, כמ"ש (שמות יד) 'וירא ישראל', כי עין בעין נראה שידוד המערכות והטבע לטובת ישראל. אך יש מדרגה בחינת אמונה, שמאמינים באמונה שלימה שהשי"ת יקיים לנו כל ההבטחות וכל הנחמות".

"וזה בחינת שמיעה, 'שמע בני מוסר אביך' (משלי א), כל מה שקבלנו מאבותינו ואבות אבותינו, ישראל מאמינים בני מאמינים, שלעתיד בזמן משיח צדקנו יקיים הכל. וזה הוא על העתיד, כי בזמן הזה הכל מכוסה ומוסתר, בחינת 'ואנכי הסתר אסתיר'. ובכן מדה במדה, בזכות אמונה שהוא על לעתיד, השי"ת גם כן משגיח על לעתיד וכו".

"ובזה נוכל לפרש המשנה באבות (פ"ב מ"א) 'עין רואה', בזמן המקדש ה' בבחינת עין רואה, שראו בחוש התגלות מלכות שמים והנסים, ושידוד מערכות הטבע. ועכשיו בזמן הגלות היא 'אוזן שומעת', בחינת אמונה, שמאמינים בהשי"ת שהוא ממלא כל עלמין וסובב כל עלמין, ויקיים לנו כל הבטחות והישועות שנאמרו לנו ע"י נביאיו וכו". עכלה"ט ע"ש עוד באורך.

וכמה וכמה יסודות בזו האמונה למדנו בדברי קדשו, ראשית שבזכות האמונה שאנו מאמינים בייעודם הטוב של ישראל ומעלתם של לעתיד לבוא, דן אותנו השי"ת על שם העתיד. ובוזה פירש שם בהמשך ד"ק (דף ס ע"ב טו"א); "זורע צדקות, מרמז על אמונה, אמונה זה סדר זרעים (שבת דף לא ע"א) כו', ועבור זה 'מצמיח ישועות', על סמך העתיד" ע"ש.

וביאור ד"ק הללו, הוא ע"פ מ"ש באוהב ישראל (פרשת נח בתוה"ד); "תיבת אמונה יש לו שני פירושים. אחד כפשוטו, האמנת הדבר שבודאי יהיה כך. ע"ל אמונה מלשון 'ויהי אומן את הדסה' (אסתר ב, ז), והוא לשון המשכה וגידול. כי באמונה יש כח זה, שע"י האמונה יומשך הדבר הזה ממקורו ויבוא. היינו ע"י שהוא מאמין בהש"י ובוטח בו באמונה שלימה על שום איזה דבר, אז נמשך הדבר ההוא ובא בשלימות" עכל"ק.

והיינו ששואלים את האדם לאחר מאה ועשרים, בבואו ליתן את הדין בבי"ד של מעלה (שבת דף לא ע"א) "צפית לישועה", שמחובתו של אדם לצפות אל הישועה. כמשנ"ת שאין סופו של דבר באמונה סתמית בלבד, אלא צריך לצפות לכל זה בלב שלם. שהצפיה וההשתוקקות לגאולה של ישראל, מושך ובכוחו אף לקרב את הגאולה.

כמש"כ בספה"ק תפארת שלמה פרשת אחרי, שאם יהיו ישראל מצפים ומייחלים באמת לגאולה ימשיכו בצפייה זו את הגאולה. וזל"ק; "כתיב (מלאכי ג, כג) 'אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא כו'. יש להבין מה הבשורה והמעלה שישלח את אליהו לפני יום ההוא, או באותו היום, הלא אם יהיה הרצון לקרב הגאולה הנה היום ההוא ג"כ יקרב עם אליהו".

"אכן הנה כתיב (דברים כט, כא-כד) 'ואמר הדור האחרון בניכם אשר יקומו מאחריכם וגו', על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת וגו', ואמרו על אשר עזבו וגו'. ונאמר אח"כ (שם ל, א-ד) 'והיה כי יבוא עליך כל הדברים האלה וגו' ושבת עד ה' אלהיך, ושב את שבותך, אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך וגו' ומשם יקחך'. יל"ד הנה התורה נכתבה לפנינו מאז ועד עתה בכל דברי הסיפור הזה, ואין שואל ואין מבקש על מה עשה ה' ככה, ומתי יהיה זה. גם יל"ד למה תלה האמירה הזאת בדור האחרון".

"אכן הנה אמרו חכז"ל כי שאלת האדם ליום הדין (שבת לא, א) צפית לישועה. יש להבין ענין הצפי' הזאת מה טיבה. אמנם הנה ענין הצפי' הזאת, היא להיות האדם מצטער ומתפלל על גלות השכינה שכבודו ית"ש מחולל בין הרשעים. וצריך לצפות לישועת ה' במהרה, וזהו צפית לישועה, כמ"ש (תהלים קיט, קסו) 'שברתי לישועתך ה'".

"וכאשר האדם כל ימיו במחשבה זו, הנה עי"כ מעורר ענין הגאולה במהרה להיות כביכול צדיק ונושע. והוא זוכה לראות בחייו בנחמת ציון העתידה, כמ"ש (ישעיה סו, י) 'שישו אתה משוב כל המתאבלים עליי', ר"ל כי זוכים מיד לשוב אתה בעוה"ז כל המתאבלים עליי".

"והנה אם היו כל ישראל מצפים לישועה הזאת, ושבים על עוונותם בכל לבבם ובכל נפשם, אז היו מעוררים באמת קץ הגאולה מיד. ועי"ז הוא שאמה"כ 'ואמר הדור האחרון', ר"ל כל דור שישים על לבם את הדברים האלה להצטער על גלות השכינה ולשוב אל ה', הנה הם יהיו הדור האחרון, כי מיד 'ושב ה' אליהם את שבותך'. ולכך קראם הכתוב 'הדור האחרון', כי אם יעשו כן יושיעם ה' מיד ויהיו הם האחרונים בהגלות. כמו שנתבאר (תענית דף ל ע"ב) כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה מיד בשמחתה וכו'".

"והנה עבדות של אליהו הוא לצפות על כבודו ית"ש, שיתגדל במהרה לא זולתו. הנה על זה אנו מתפללים (בברכת הפטרה) 'שמחנו ה' אליהו הנביא עבדך ובמלכות בית דוד משיחך', ר"ל שנזכה גם אנחנו לבא למעלות העבדות של אליהו הנביא הזאת שבארנו [עי"ש], שיהי' כל כוונותינו רק לקנא על כבוד השי"ת ב"ה, שהוא מחולל בין הרשעים. וז"פ 'שמחנו ה' אליהו הנביא עבדך', היינו העבדות של אליהו הנביא, ולצפות רק על 'מלכות בית דוד משיחך'. - אז בודאי 'במהרה יבא ויגל לבנו', כי על ידי העבדות הזו יקרב הגאולה ב"ב. וז"ש 'הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא'. כי בע"כ צריך לשלוח את אליהו לפני הגאולה, להיות בני" מתעוררים בענין העבדות של אליהו שבארנו. ואז עי"כ יבא מיד יום ה' הגדול, על ידי ששימו על לבם להצטער על גלות השכינה, ויצפו כולם כאחד על ישועת ה' הנה יזכו מיד לראות בנחמת ירושלים" עכלה"ק בספר תפא"ש עי"ש.

ובזה מתבאה"ט חידושו של החלקת יהושע הנ"ל, שבצפיה נכונה לישועה העתידה, זוכים שידון אותנו השי"ת על שם העתיד ועי"ש סופו הטוב של כאו"א שלא ידח ממנו נידח. שהרי בזו הצפיה והאמונה הגדולה הוא ממשיך מאותם הזמנים של לעתיד, שיאירו עליו כבר עתה, כי בצפי' לגאולה ממשיך עליו מאור הגאולה.

וחידוש נוסף שחידש לנו בחלקת יהושע הנ"ל, במצות האמונה והצפיה לגאולה, שלא סגי באמונת הגאולה וביאת המשיח בלבד. אלא צריך להאמין ולצפות בקיום כל ייעודי הנחמות שהבטיחו לנו הנביאים. והוא מפורש בלשון קדשו הזך כמה וכמה פעמים; " יש מדרגה בחינת אמונה, שמאמינים באמונה שלימה שהשי"ת יקיים לנו כל ההבטחות וכל הנחמות. וזוהי בחינת שמיעה, 'שמע בני מוסר אביך' (משלי א), כל מה שקבלנו מאבותינו ואבות אבותינו, ישראל מאמינים בני מאמינים, שלעתיד בזמן משיח צדקנו יקיים הכל וכו'. ועכשיו בזמן הגלות היא 'אוזן שומעת', בחינת אמונה, שמאמינים בהשי"ת שהוא ממלא כל עלמין וסובב כל עלמין, ויקיים לנו כל הבטחות והישועות שנאמרו לנו עי" נביאיו" עכלה"ק.

ודבריו הקדושים כקילורין לעיניים, והוא חידוש נפלא בקיום מצות האמונה והצפייה לגאולה וביאת משיח צדקנו, שלא סגי בעצם האמונה והצפייה למשיח, אלא צריך להאמין בכל מה שקבלנו מאבותינו ואבות אבותינו גודל המעלות העצומות שיזכו ישראל באותו הזמן, ולהאמין ולצפות גם בכך שיתקיימו כל אותם נחמות וישועות וייעודי הטוב שהרבו הנביאים להתנבאות על אותם הימים. ונמצא כל אלו הנבואות המבשרים תנחומים לישראל, ועל המעלות הגדולות שיהיו באותם הימים, - כולם נכללים בכלל מצות האמונה והצפייה לגאולה, והוא חידוש גדול לדינא במצוה זו. שמחובתנו להאמין ולצפות לאותו הזמן, שבו יראו עין בעין בסגולתם ומעלתם הנפלאה של ישראל, ואז יראו בחוש איך כל אלו הצרות וייסורי הגלות שאנו עוברים בגלות המר, ובפרט בעת עקבתא דמשיחא, הם הם שגורמים ומביאים לידי קיום כל אותם הישועות והנחמות ויעודי הטוב אלינו. ולעתיד יראו בבירור שמתוך צירוף כל הגלות המר נעשה ונוצר כל הטוב העתיד, וגודל מעלת וערך כל מעשה ומעשה שעושה איש ישראל, כאשר הארכנו בזה במקו"א.

והיוצא מנתיב דרכנו שצפי' גורם לביאת הישועה, ואפילו בגוונא שאינה מביאה הגאולה השלמה, מ"מ זוכים לראות בחלק ממנה. כדאיתא בגמ' (בבא בתרא דף ס ע"ב) "כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה שנאמר שמחו את ירושלים וגו'". והיא ראי' ממש ברוחניות אף בגלות. ויש שיזכה לרגיש בנחמת ציון וירושלים.

ואם פסק כ"ק אאמו"ר זצקללה"ה שצפי' לישועה מוכרח להיות צפי' לישועות ולנחמות, כפי שנבאו הנביאים שהנחמה תבוא עם ישועות גדולות בחינת "עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחפה לו" (ישעיה סד, ג). א"כ אם מצפה לישועות עם הנחמות והטובות שבנ"י יזכו לכה"פ יזכה לישועה ונחמה מגאולתו הפרטית.

והזמן המסוגל לזה במיוחד, כדכתיב (קהלת ג) "לכל זמן", הוא בשעה שבתות דנחמתא, שאם באמת נצפה לישועות ונחמות בזה נראה ונרגיש אותם. וכאו"א באופן פרטי ייצא מגלותו וצרותיו. והיא היא מצות היום בימי הנחמה הללו, לצפות לישועה ולנחמת הכלל והפרט, ובזה נזכה לראות בנחמת ציון וירושלים ובשמחתה. ויראה איך שנבנית כמ"ש בסה"ק תפארת שלמה שהובא לעיל, וכ"ה בחת"ס הק'. וגם הוא באופן פרטי יזכה לצאת בצפי' לישועת ונחמת ישראל לישועתו ולנחמתו.

1

ישׁוב התמיהות שבפרשתנו ובענין נחמתה של רחל אמנו ע"ה

והשתא דאתינן להכי, נבוא אל היישוב בעזה"י בכל התמיהות שפתחנו בהם אחת לאחת. ומתחילה נבאר נחמת השי"ת בבכייתה של רחל (קושיא ה), "מנעי קולך מבכי ועינייך מדמעה, כי יש תקוה לאחרייך וישבו בנים לגבולם". הראה לה השי"ת לרחל, שצריכים ישראל להגיע "לגבולם", היינו מקומם הנכון במעלתם העליונה, ומדרגות והשגות הגבוהות שייזכו להם ישראל לעתיד לבוא, אשר "עין לא ראתה אלקים זולתך יעשה למחכה לו" (ישעיה סד, ג), שם הוא "גבולם" האמתי וייעודם הסופי והנכון של שיבת הבנים. – והנה לגבולם זה לא יוכלו להגיע רק מתוך כל אותם משברים וייסורים קשים ושעבוד הגלות, שבעמדם כצור החלמיש כנגד כל אלו הנסיונות, זה מחשל אותם ומעמידם אל גבולם ומרוממם למעלתם, שרק מתוך צרה ממציאם פדות ורווחה, לזכות בזכות העמידה האיתנה כנגד כל הנסיונות, למדרגות גדולות מאוד ולגבולם הנכון.

ובזה עלתה ארוכה ונחמה טובה לבכייתה של רחל אמנו ע"ה, כאשר כל חפצה בטובתם של בניה, ועל כך בוכה תמרורים ומבכה, ומכיון שהראה לה השי"ת גודל הטובה שייזכו לה ישראל מתוך כל אלו הצרות, הבינה שלטובתם של בניה באים עליהם כל אלו היסורים והצרות, כדי שייזכו עי"ז להגיע "לגבולם" ומקומם הנכון.

ובכך היתה נחמת השי"ת לרחל אע"ה, שכדי שיגיעו בני"י לדרגתם הנשגבה מוכרחים הם לעבור יסורים ונסיונות קשים. כמו שבעת הרועים שהעיד זקני המהרש"ל מלענטשנא ז"ע, הסתכלתי בשבעה רועים עד שעמדו על מעמדם כמה נסיונות ובזיונות קשים ומרים עברו עליהם. וכן הוא בבני ישראל. ואמותינו הק' רוצות שיגיעו בניחם לתכליתם הנשגבה, אפילו שמוכרחים לסבול לזה, ומהם ייצא קיה"ש נורא הוד ונשגב. ובזה התנחמה רחל אמנו ע"ה.

כיוצא בדבר הוא בתפילתו ותחנוניו של משה רבינו ע"ה רעיא מהימנא בפרשא דידן (קושיא ו וקושיא ב). דהנה יסודה של תפילתו של משה בזה, היא מתוך צפייתו הגדולה לטובתם של ישראל בלבד, שעל כך הי' בוכה כל ימיו. כמבואר בתנא דבי אליהו (רבא ריש פרק ד); "מפני מה זכה משה למאור פנים בעוה"ז, מה שעתידי הקב"ה ליתן לצדיקים בעוה"ב. מפני שעשה רצונו של הקב"ה, ומתאנח על כבודו של הקב"ה ושל ישראל, וכל ימיו היה מחמד ומתאוה ומצפה, כדי שיהא שלום בין ישראל לאביהם שבשמים. ומנין לך תדע לך וכו" ע"כ.

כלומר, זו הצפייה הגדולה שהי' מתאנח תמיד ומתאוה ומצפה על כבודו של הקב"ה ושל ישראל, ושיהי' שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, כמו שיהי' לעולם הבא. זו הצפייה עצמה המשיכה עליו בעוה"ז, את מאור הפנים של הצדיקים בעוה"ב. – כמשנ"ת שבכוחה של הצפיה וההשתוקקות הנכונה באמת, להמשיך מאותו הזמן של לעתיד לבוא שיתקיים במעין זה גם בעוה"ז טרם זמן הגאולה העתידה. ובצפיית והשתוקקות כל ישראל יכולים אף להביא את הגאולה ממש, ולהמשיך אותו הזמן, כדברי התפא"ש הנ"ל, שכל דור יכול להיות "הדור האחרון" של הגלות, ולהמשיך בעצמו את הגאולה.

ומתוך צפיה והשתוקקות עצומה הלזו של משה רעיא מהימנא שושבינא דמלכא, היה מתאנח ומתחנן ומתאוה ליכנס לארץ ישראל, בכדי שיע"ז יעשה שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, ולא ייחרב הבית, ולא תיפוק שכינתא בגלותא. – אך בזה הראהו השי"ת גם כן כל מה שעתידיים לעבור ישראל, כמבואר בבעל הטורים שהבאנו (בקושיא ב), שהראהו לא רק את המדרגות שהוא היה מבקש לעבור בארץ ולראות ההר הטוב והלבנון, במדרגות שזכו להם ישראל בכניסתם לארץ בימי שלותם וטובתם. – אלא הראהו אף את כל המציקין שעתידין לעמוד להם אחר כך, ואת

פתשגן כתב הדת אשר ניתן להשמידם וכו', ובזה ראה שמתוך כל אלו השמדות והצרות פועלים ישראל מדרגות גבוהות ועצומות הרבה יותר, ממה שזכו בכניסתם לארץ, אלא מתוך כל זו הגלות המר נפעלים הזמנים של לעתיד לבוא, שהוא 'גבולם' הנכון של ישראל. ומדרגות אותם הימים גבוהים ונעלים הרבה יותר לאין ערוך ושיעור, ממה שביקש משה לזכות בכניסתו עם ישראל לארץ. וכמאה"כ (ירמיה טז, יד-טו) "הנה ימים באים נאם ה', ולא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים. כי אם חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ צפון, ומכל הארצות אשר הדיחם שמה". שאלו הנסים והמדרגות שזכו בעלותם מארץ מצרים וכניסתם לארץ טפלים לעומת אותם הנסים והמדרגות שיזכו לעתיד לבוא (כדאיתא בברכות דף יב שלהי ע"ב).

ומרע"ה מתוך צפייתו הגדולה הזו זכה מקצת מה שיזכו ישראל לקרני הוד של קדושה, לכאו"א מישראל בזמן הגאולה. וכמובן שדרגת מרע"ה תעלה אז עשרת מונים. וזה שכ' הרמב"ם בספר היד, שכאו"א מישראל יכול להגיע למדרגה כמרע"ה, כמ"ש בפ"ה מהלכות תשובה ה"ב; "כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבינו" עכ"ל. ומוכרח מזה שבכוח יש בכאו"א מבנ"י הסגולות להתרומם לדרגת קרוב למרע"ה. ומרע"ה כידוע מחז"ל הי' הנברא היותר גדול שנברא בעולם בעת בריאת העולם עד סופו, אלא שלא הי' מהאבות הקדושים מכיון שהיו כבר אבות.

ובזה נמצאו דברי הבעה"ט מכוונים, שבאמת נענה משה וקיבל יותר מבקשתו, שהוא ביקש לראות רק בטובת ההר הטוב הזה והלבנון, במדרגה שהיו ישראל בכניסתם לארץ. אבל השי"ת הראה לו יותר מכן והמשיך עליו מאוצר מתנ"ח מן השמים, מן הזמנים של לעתיד לבוא, והראהו מה שיזכו בסוף כל אותה הגלות הקשה, וכל אותם מדרגות נעלות ונשגבות לאין ערוך ממה שביקש לראות. ואשר לאותם המדרגות אינם יכולים לזכות, אלא מתוך כל הצרות שמדות וייסורים קשים, שהם המכינים ומביאים את ישראל לכל אותם מדרגות.

וממילא שפיר ניחא מה שאמרו במסכת ברכות בזה (קושיא א), שמרע"ה נענה בתפילתו במאמר עלה ראש הפסגה וראה וגו'. אף שבפסוקים מפורש שלא שמע ה' אליו. אך בהאמור א"ש, כי עיקר סיבת הגורם לתפילתו ותחנוניו העצומים ששטח משה לפניו ית', היתה בשביל טובתם של ישראל ושל השכינה הקדושה כמבואר. ובזה מכיון שהראהו דאדרבה יותר טובה וגדולה יזכו לאחר שיעברו כל אותם הקשיים והייסורים קשים שבגלות המר שע"ז ישכו לגבולם ומקומם העליון האמתי המוכן להם. ומכיון שהראהו איך כל זאת נעשה רק מתוך כל מה שמציקים להם בגלותם כנ"ל. אם כן נמצא שיותר טובה הי' לישראל מה שלא נכנס משה, ולא נמנע החורבן והגלות המביא לכל אלו מדרגות הטובות והנחמות של ישראל ודוק"ה ונמצא שבאי כניסתו לארץ שפיר נתקיימה תפילתו ונענה בבקשתו כדאמרינן בסוגיא.

וכאמור אם הי' נכנס לארה"ק לא הי' שייך שפך חמתו על עצים ואבנים' ולא הי' שייך גלות וייסורים בבני ישראל. אכן לא היו מגיעים כל בני" כהיום הזה בזמן הגאולה קרוב למדרגת מרע"ה. ובזה היתה ראיית ונחמת מרע"ה "הפסגה", לראות פסגות הגבוהות שבני ישראל יגיעו. ואז מרצון כבר לא רצה ליכנס לארה"ק, מכיון שראה מרע"ה שמסר נפשו תמיד לטובתם ברו"ג של בני" בכל הדורות. ובראותו גרם גם לדבר נשגב שאתפשטותא דמשה בכל דור בין בארה"ק בין בגלות, ואתפשטותא דמרע"ה הוא ממקיימי בני ישראל בכל עת, כמו שקיים אותם מרע"ה ביצי"מ ודור המדבר. ולולי אתפשטותא דמשה בכל דור ברצונו להיות עם בני" הי' מצב בני" הרבה יותר קשה בזמנים הקשים והגליות הי"ו.

ז

ישוב התמיהות בענין נחמת "שבת נחמו" וז' דנחמתא, ושבענין יו"ט דחמשה עשר באב

ומעתה נבוא אל הביאור (קושיא ג וקושיא ד) במצות הנחמה הנוהגת בשבתא זו, ובכל תקופת ז' הפטורות דנחמתא, שבודאי אין סופו של דבר בקריאת הפטורה בלבד, אלא מצותינו המעשית בזה, היא לעסוק בנחמתם של ישראל, להחדיר בלב הצפייה הגדולה לגאולתם ולישועתם של ישראל, לא רק לצפות לעצם הגאולה וסוף הגלות, שיהי' סוף וקץ לכל צרותנו, אלא אף להאמין ולצפות בגודל המדרגות וההשגות הגבוהות שיזכו ישראל לעתיד לבוא, והתיקונים הנוראים שיחושו בעצם הבריאה מתוך כל מה שעבר עליהם ושסבלו בכל אורך הגלות המר כמבואר.

– וכאשר ביארנו שמתוך זו הצפייה וההשתוקקות הגדולה לאלו המדרגות ולזמן של לעתיד לבוא, כשיבואו כל הנשמות אל תיקונם השלם, ולא ידח ממנו נידח. מתוך זו הצפיה מושכים ישראל עליהם מאותו זמן של לעתיד לבוא, כאשר היו צדיקים שזכו אף בימי הגלות, להרגיש אור של משיח ותיקונו בתוך הגלות ואכמל"ב ונת' במקו"א. ובמילא

נמצא מדה כנגד מדה, כאשר אנו מלמטה נעורר ציפיינו ותשוקתנו בימים הללו המסוגלים מאוד לנחמתם של ישראל, יעורר עלינו השי"ת ממרום את הישועה והנחמה, שבשבתות אלו משפיע השי"ת הנחמה לישראל. ויכולו לזכות להמשיך עליהם מאותם זמנים של לעתיד לבוא גם עתה.

שבחינה זו של קיום בגלות והסתר פנים בפרט בעקבתא דמשיחא הוא נורא מאוד, שיהי' לנו קיום שהרי מעיד היעב"ץ בשבועה שאלו הנסים של קיום ישראל בגלות גדולים יותר מנסי מצרים. וזל"ק (בהקדמה לסידורו); "מי שיעיין ביחוד עניינינו ומעמדנו בעולם, אנחנו האומה הגדולה שה פזורה, אחר כל מה שעבר עלינו מהצרות וכו' חי נפשי כי בהתבונני בנפלאות אלה, גדלו אצלי יותר מכל ניסים ונפלאות שעשה השם יתברך לאבותינו במצרים ובמדבר ובארץ ישראל, וכל מה שארך הגלות יותר נתאמת הנס יותר וכו'" עכל"ק עי"ש באורך. כי הם נסים ונפלאות של קיום הרוחני של בני"ה הסתר בתוך הסתר ואפיקורסות. ובדרך הטבע כמשנ"ת לעיל מהרמב"ם א"א בשום אופן שנהי' מאמינים בהשי"ת ובתוה"ק ובישועת בני ישראל, אלא על ידי צפ"י. ובימי הנחמות הללו ממשיכים מאור הגאולה דלעת"ל ויש לנו קיום באמונה שלמה וצפ"י לישועה בזמנים הנמוכים הללו.

ודבר זה אמור הן בגאולה הכללית של כל ישראל, והן בגאולה הפרטית של כל אחד ואחד מישראל בגלותו הפנימית, שמלבד גאולה הכללית של כל ישראל יש גאולה לכל יחיד לפי גלותו ועניינו. ועל כך נסובה התפילה; "שתרחמני עוד בגלותי לגאלני", גאולה שבתוך הגלות. – ואף לגאולת הנפש הזו, יזכה האדם מתוך צפיינו ותשוקתו, לנחמת הנפש מכל יסוריה ומועקותיה, ובצפייה לגאולה וישועה ימשיך על עצמו הישועה והנחמה בימי נחמה הללו.

ובזה מתבאר ענין שבעת שבתא דנחמתא, שבימים הללו אפשר להמשיך כאו"א על עצמו בצפ"י לישועת ישראל ולנחמת בני ישראל, עכ"פ ע"ע מקצת הנחמה. ובוזא מבואר שלא נתנו רק זמני בין המצרים ואבלות, אלא הקב"ה נותן זמני נחמה. – וכמו שע"י צפ"י לישועה הוא גורם לישועת ישראל הכללית ונחמות בני ישראל, כן גורמים בימים הללו של נחמות להמשיך נחמות וישועות על עצמנו.

ובירושלמי מבואר שישועת ישראל הוא קמעה קמעה, וזה"ל (ירושלמי יומא דף יד ע"א); "ר' חייא רובה ור"ש בן חלפתא הוו מהלכין בהדא בקעת ארבל, בקריצתא ראו אילת השחר שבקע אורה, א"ר חייא רובה לר"ש בן חלפתא, בר ר' כך היא גאולתן של ישראל, בתחילה קימעה קימעה, כל שהיא הולכת היא הולכת ומאיר. מאי טעמא 'כי אשב בחשך ה' אור לי'. כך בתחילה ומרדכי יושב שער המלך, ואח"כ וישב מרדכי אל שער המלך, ואח"כ ויקח המן את הלבוש ואת הסוס וגו', ואחר כך ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות, ואח"כ ליהודים היתה אורה ושמחה" ע"כ.

ולכן בודאי בצפיית בני ישראל לישועת ישראל ונחמות ישראל ממשיכים הקימעה קימעה של ישועת ישראל.

ועוד כמ"ש בסה"ק רמ"צ על תנד"א, שהאבע"ז לא ראה לא ראה אור הפיוטים מכיון שהי' רחוק מאור ביהמ"ק וגם רחוק מגאולת המשיח. ומתבאר מד"ק שלמה שקרובים יותר עתה לאורו של משיח אפשר להמשיך אורו קמעה קמעה.

ועכ"פ יוצא שלא רק אור צריכים להמשיך מאורו של משיח, אלא גם הנחמות והישועות מהכלל ומהפרט.

ובזה מבואר כמין חומר מ"ש אא"ז היהודי הק' "ותתן טרף לביתה וגו' ותשחק ליום אחרון", שלפני ביאת המשיח יהי' שפע גדול בגו"ר [עי' שירת השבת בפירוש אשת חיל]. – והוא כמו שנתבאר, שעתה השפעת בני"ה היא מימות המשיח המושפעים ברו"ג. ולכן בעקבתא דמשיחא כמו שנתבאר ממשיכים משם השפעות בני ישראל. כאשר יהיו ימים אלו מושפעים ב"טרף" ובמזון רוחני וגשמי למצפים לישועת בני ישראל ולנחמתם. ובפרט בימים הללו של נחמו נחמו עמי ודוק. ולכן הימים הללו מסוגלים להתעלות ברו"ג ובכה"ע לטובה.

והקב"ה מנחם אותנו בשבועות הללו של נחמה כמו שנתבאר בצפ"י לישועה ולגאולה והופעת אור השכינה בעולם בצערנו על חורבן ביהמ"ק שע"י נעשה הסתר העולם מהשי"ת, ונצטערנו על זאת בג' שבועות דבין המצרים שכל אחד שמצפה לישועות ונחמות והשראת השכינה בעולם, ולבנין ביהמ"ק של אש שתרד מן השמים בימות המשיח כדעת רש"י והראב"ד הידועה, שתהי' השראת קדושת ביהמ"ק של אש קודש והרגשת השי"ת בחוש בתוך ליבו.

ע"ד שכתב זקני בספרו הק' פר' פקודי שא"א למשכן מבנ"י את ביהמ"ק וזל"ק שם; "לכאורה אינו מובן עיקר דבר זה כלל, [שנתמשכן המקדש בעוונותיהם של ישראל], האיך היה יכול להתמשכן על פי דין תורה, הלא המקדש היה

לבני ישראל כמו 'כסות יום ולילה' שזמן חזרתו הוא תדיר, ואין זמן מיוחד לזה כמו כסות יום לבד, או כסות לילה לבד, ואיך היה יכול להתמשכן (עי' ב"מ דף קיד ע"ב). ובפרט שהוא כמו 'רחיים ורכב' שהם מדברים שנפשו וחיותו של אדם תלוי בהם, וכתוב (דברים כד, ו) 'לא יחבול רחיים ורכב כי נפש הוא חובל'. ומכל שכן המקדש, שכל שפע וחיות ישראל היה יוצא משם. ובודאי הקדוש ברוך הוא מקיים התורה הקדושה".

"אבל האמת, שהדין הזה אינו שייך רק כשאדם יודע ומכיר בהחסרון שנחסר לו הדבר הנצרך לו, כמו כסות יום או לילה – אז מחויב המלוה להחזיר לו בזמנו. וגבי 'רחיים ורכב', אינו יכול כלל למשכנו. אבל לא כשאינו יודע כלום מהחסרון שנחסר לו זה הכסות, או שאינו מרגיש כלל שהוא חיותו – אז בודאי אין שייך דין זה כלל. וכמו שנאמר בתורתנו הקדושה טעם על זה (שמות כב, כו) 'והיה כי יצעק אלי וכו'". ודוקא כשיצעק, וידע החסרון שחסר לו. ודרך העולם, כשנותן אחד לחבירו איזה פקדון, נותנו לו במנין כדי שיחזיר לו במנין, ובלתי זה לא יודע החסרון אחר כך, ויכול להיות שלא יגיע לידי החזרה בשלימות. נמצא, שהמנין מהדבר מביא לידי ידיעות החסרון, וידיעת החסרון מביא לידי שלימות הדבר".

"וכמו כן גבי המשכן. כי ידוע שעיקר משכן ה' הוא (תהלים עח, ס) 'אוהל שכן באדם', בחינת (שמות כה, ח) 'ושכנתי בתוכם'. בלב כל אחד ואחד מישראל, היינו, שיטע האדם בלבו אחדותו יתברך שמו, וכל מעשיו יהיו רק מה שנוגע לכבודו יתברך שמו. וכמו שאנו אומרים 'אשרינו מה טוב חלקינו וכו', אשרינו שאנו משכימים ומעריבים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ומייחדים את שמך פעמים באהבה וכו'". וזאת הוא עיקר משכן ה'. וכעת גם כן יש בחינת משכן וכליו בכל איש ואיש מישראל. וחורבן המשכן בא לאדם מחמת קלקול הדעת רח"ל. ועיקר הדעת הוא (דה"א כח, ט) 'דע את אלקי אביך וכו'". וכשאדם מקלקל הידיעה הזאת, ממילא נחסר לו בחינת המשכן, היינו: 'אהל שכן באדם', וממילא נחסר לו ידיעת החסרון גם כן, ואינו מרגיש כלל בחסרונו, מחמת שעומד בחסרון עיקר הדעת. ואז ממילא בא חורבן למשכן דלמטה גם כן. כי משכן דלמטה הוא רמז למשכן דלמעלה, ששם הוא עיקר המשכן, היינו, האוהל שכן באדם, וכשנחסר העיקר ממילא נחסר הטפל".

"אבל כשאדם מתבונן בגדלות ה', ורואה בשפלות עצמו איך שהוא רחוק הרבה מהשם, ושנחסר לו עיקר מקום חיותו, והוא ריק מכל, וחושב בלבו למצוא תרופה למכתו, ובא בכל פעם יותר לידיעת החסרון, אז השם יתברך מחזיר לו הכל, וממלא כל החסרונות שלו" עכ"ל ק".

וא"כ אפילו מי שמשכנו ממנו את בית המקדש מפני שלא הי' במצב של 'כי יצעק אלי ושמעתי', ולא הי' בבחינה זו שביהמ"ק הי' חיי נפשו תלויים בו. מ"מ עתה כשצועק ומתחנן להשי"ת לנחמת ציון וירושלים, עכ"פ מחזירים לו את ביהמ"ק שבליבו. שהרי ושכנתי בתוכו לא נאמר אלא 'בתוכם', בתוכו של כאו"א מישראל.

וזה מה שמפרשים (עי' בספה"ק בני"ש לימים הללו) "כל המתאבל על ירושלים זוכה 'ורואה' [עתה ממש] בשמחתה", היינו שיהי' הוא בעצמו משכן לשכינה ויראה וירגיש זאת ויתן השי"ת שנזכה לזה.

*

ובזה נבוא אל המכוון ביו"ט דחמשה עשר באב (קושיא ז), שחוגגים ישראל עם צאתם מימי האבלות, שנראה עיקר כוחו ויסודו של זה היו"ט לקוח מכוח נחמתם של ישראל שבימים הללו, שמכוח הצפיה וההשתוקקות לנחמת ציון וירושלים וגדולתם וטובתם של ישראל זוכים הם להמשיך מאותם הזמנים כמבואר. – ולחיזוק זה הצפייה והשפעת הנחמה בימים הללו, נתן לנו השי"ת מאוצרו הטוב מן השמים, אוצר של מתנת חנינם, את היו"ט הנסתר הנורא הוד הלזה של חמשה עשר באב, שהוא חג הנמשך ובא מזמנים של לעתיד לבוא, ומאיר בו מעין אור שיזרח ויאיר לעתיד לבוא.

שהרי מצינו בחינות וזמנים של לעת"ל שכבר קיימים בעוה"ז ונמשכים מימות המשיח ועולם הבא, וכענין שאמרו (ברכות דף נז ע"ב) כלפי שבת קודש שהיא אחד משישים מעולם הבא.

והיינו דתנן "לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכיפורים", שהם סוג שונה לגמרי של ימים טובים שאורם נמשך מזמן של לעת"ל וזמן התיקון של עוה"ב. שהרי יום הכיפורים הוא יצירת זמן מיוחדת מזמן של לעת"ל, ולא נברא ביחד עם שאר הימים שבעוה"ז, שעליו דרשו בתנ"א (רבה פ"א) הכתוב (תהלים קלט) "ימים יוצרו ולו אחד בהם" ע"ש. וכדאיתא בספה"ק תולעת יעקב שהי' קדמון, הביאו השל"ה הקדוש במסכת יומא (פרק תורה אור אות ו) בזה"ל; "זה לשון תולעת יעקב, יום הכפורים הוא יום התגלות המאור העליון. [רמז לכתר עליון הזורח

ומשפיע לכולם, ועל ידי בינה נודע הדבר, כמו שנאמר (משלי כ, ה) מים עמוקים בלב איש ואיש תבונות ידלנה, שאר המאורות זורחים משם, הוא סוד העולם הבא שאין בו אכילה ושתיה. לפיכך נצטוונו להתענות בו לרמוז אל המאור המתגלה ביום ההוא, אשר בהתגלותו יופיע כל מיני צהלה ושמחה וכפרה, כי היום גורם. ולפיכך נקרא יום הכיפור שמקנה כל מיני לכלוך ומעבירו מלפניו, כענין שכתוב (ויקרא טז, ל), כי ביום הזה יכפר עליכם וגו'. וסוד הכתוב, כי בתחלה יכפר ויקנח המקדש העליון, ואמר יכפר לרמוז על המקנה, ולפיכך בא בלשון נסתה, ואחר כך עליכם, ועוד עליכם בשבילכם, שיעביר מן המקדש את הגלולים ואת רוח הטומאה לטהר אתכם מכל חטאתיכם וכו' עכ"ל.

ומביאר סוד ענינו של יוהכ"פ נמשך מזמנים של לעתיד לבוא, ואור צח ומצוחצח הזורח ומאיר באותו יום מאור הגנוז שלעת"ל, מכלה ושורף כל הרע שיש באיש ישראל, ומצוחצחו ומטהרו מאור זה של לעת"ל שגנוז הקב"ה לצדיקים מראשית הבריאה. ועל זה האור אומרים אנו בליל יוהכ"פ בכניסת היום "אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה" (תהלים צז) כידוע, כי זרוע בו ביסודו של יום אור נערב של לעתיד לבוא שנמשך באותו יום גדול ונורא ביום הכפורים לישראל.

וכמו כן ממש נראה שהוא ביום חמשה עשר באב, שהוא חג נסתר הנמשך ומאיר מאור של לעתיד לבוא, שניתן לישראל בימי נחמתם הללו, שבהם נשפעת הנחמה והישועה לישראל בכללות. וכמו"כ יכול כאו"א בפרטות להמשיך על עצמו בזה היום מן הגאולה העתידה. וזהו מקורו של האור הנפלא הזורח ומאיר ביום זה לישראל קדושים שיכולים להאיר את ליבם ונפשם מאותו אור, ולהמשיך ישועות ונחמות מהנחמות והישועות העתידות, להוציא את ישראל קדושים הכלל והפרט מצרות וגזירות קשות הניתכים עלינו בגלות המר רח"ל. שבכוח סגולה זה היום להוציא כל אחד ואחד מישראל מצרותיו ומגלותו הפרטית. כאשר יתחזק בימים הללו בתלמוד תורה, שלדעת רבינו גרשום ז"ל שהובא הוא עיקר שמחתו של יום, ולא להתרשל חלילה מת"ת בימים הללו. והוא ההכנה לימות המשיח שהרי פסק הרמב"ם ז"ל (פרק יב הלכות מלכים ה"ד); "לא נתאוו החכמים והנביאים ימות המשיח, לא כדי שישלטו על כל העולם, ולא כדי שירדו בעכו"ם, ולא כדי שינשאו אותם העמים, ולא כדי לאכול ולשתות ולשמוח, אלא כדי שיהיו פנויים בתורה וחכמתה ולא יהיה להם נוגש ומבטל" עכ"ל.

שאור המאיר בזה היום הוא אורות מימות המשיח וזמנים המתוקנים לעת"ל, ויום זה בזמן הגמרא הי' ממש כיום דלעת"ל, בלא תערובת הזמנים שיש עכשיו, שמעורבים בהם טוב ורע, אפילו ביוהכ"פ כדחזינן מהגמ' ביומא (דף יט ע"ב) שהובאה לעיל. אלא ודאי שאין בו שום שליטת הרע, והיצה"ר מבוטל ביום זה, כמו שלעתיד לבוא יהי' יום שכולו טוב.

ולכן היום בעצמותו מכפר כדעת רבי ביום הכיפורים שעיצומו של יום מכפר. ולא שייך בו כלל ענין יצה"ר והוא יום שכולו טהור וזך וטוב, ולכן לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב, שהרגישו בו מה שיזכו בני ישראל לעת"ל, והרגישו זאת בפועל ממש בט"ו באב. – שהרי לעת"ל כשיהי' עולם שכולו טוב בלא שום תערובת רע ותאוות, האויר בלבד כבר יזכך את בני ישראל מכל זוהמתם ויגיביהם למדרגתם הנשגבה.

ולכן אפשר שלעת"ל שתהי' גאולת בני ישראל השלמה והסופית, בודאי יהי' חג ע"ז, כמו שהוקבע חג על גאולת בני ישראל מגלות מצרים. וליבי אומר שהחג שיקבע על גאולת בני ישראל הסופית בביאת המשיח יהי' ט"ו באב, שהוא אחר ת"ב יום שהוקבע לבני ישראל לבכיה לדורות, וט"ו באב הוקבע לשמחות ולנחמות לבני ישראל בכל הזמנים ודוק. וכידוע דבר שיהי' לעת"ל עושה רושם כעת לפני שנעשה כמו שמצינו בגמ' סנהדרין (דף צו ע"א) גבי אאע"ה; "וירדוף עד דן, אמר רבי יוחנן כיון שבא אותו צדיק עד דן תשש כחו, ראה בני בניו שעתידין לעבוד עבודה זרה בדת, שנאמר וישם את האחד בבית אל ואת האחד נתן בדת". – הרי אם באלפי שנה אח"כ שיעבדו בני עבו"ז שם החליש את אאע"ה אלפי שנים קודם. ק"ו שמרובה מדה טובה מיו"ט של ט"ו באב שיהי' היו"ט על הגאולה עתידה שנמשך כבר כעת, ויש רושם ביום הזה להשריש בני ישראל אמונת השי"ת וצפי' לישועה ונחמות בני ישראל ולהשפיע בגו"ר מלעתיד לבוא כן יהי' רצון.

ומשו"ה ניחא מה שלא נצרכו ביום הזה לשוטרים ושומרים שיבדילו בין האנשים והנשים, שהוא כעין זמן של לעתיד לבוא שלא ישלוט בהם ייצר הרע, ואין שום מקום מיחוש ביום הזה שייכשלו בעבירה חלילה. אלא אדרבה השפעתו של זה היום על ישראל מביאה מחילה וכפרה, ובכוחו לצחצח ולטהר נשמות ישראל כטהרת יום הכיפורים ויתרה ממנו כמבואר.

ותו עוררני נכדי הר"ר יחיאל יהושע שיחי, דהנה מבואר במשנה שאף ביוהכ"פ יוצאות בנות ישראל וחולות בכרמים כבט"ו באב, והיינו נמי מחמת שהוא זמן הנמשך מלעת"ל ולא צריך שומרים. אך אם עכ"ז תקנו במנחה דיוהכ"פ לקרוא בפרשת עריות כדי להזכיר את העם שלא ייכשלו אף ביום זה כמבואר, ובט"ו באב אף לקריאת פרשה זו לא נצרכו, ומזה ראייה נוספת שיו"ט דט"ו באב גדול יותר מיוהכ"פ.

והנה בסיפא דמתניתין דשלהי תענית שהובאה תנן; "וכן הוא אומר, (שיר השירים ג) 'צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתנתו וביום שמחת לבו'. ביום חתנתו, זו מתן תורה. וביום שמחת לבו, זה בנין בית המקדש, שיבנה במהרה בימינו אמין". ופירש רש"י; "זה מתן תורה - יום הכפורים שבו נתנו לוחות אחרונות". ועל יום שמחת לבו לא פירש מידי. וברע"ב כתב שאף הוא קאי על יוהכ"פ; "זה בנין בית המקדש - שנתחנך ביום הכפורים". והסכים עמו התו"ט שם, אף שלא הי' החינוך במיוחד ביוהכ"פ יותר משאר ימים, אלא שהוא אחד מימי החינוך של ביהמ"ק כמבואר בתו"ט שם.

אך במהרש"א בח"א שם דחה פירוש זה, שקשה להולמו בפשט, שמלבד מה שלא הי' יום מיוחד לחינוך המקדש, גם יקשה למה לא נקטה מתניתין גם מענין ט"ו באב דאיירי ביה. ולפיכך פירש שיום שמחת לבו קאי על ט"ו באב, "שטעמי שמחתו אמרינן בגמ' תלויים בבנין המקדש" עכ"ל המהרש"א. וצ"ע הניחא למ"ד דטעמא דעצי המערכה, אבל כיצד יפרנס לה למ"ד דטעמא משום הרוגי ביתר, והיתר השבטים, ומתי מדבר וכו'. [וגם טעמא דעצי המערכה גופא לשיטת רבינו גרשום ז"ל אינו על שמחת לבו של בנין ביהמ"ק, אלא על שמחת התורה. וזה מוכח בסוגיא מדמייתי עלה מכאן ואילך מאן דלא מוסיף וכו'].

ברם בהאמור ניחא להפליא, שיו"ט זה של חמשה עשר באב, הוא נמשך ובא מיום שמחת לבו זה בנין בית המקדש, ומוסיפה המשנה "שיבנה במהרה בימינו אמין", כי זה בכוחו של זה היום להמשיך ולהביא את בנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו אמין.

עוד יש לפרש בזה המאמר שהובא בגמ' שם בשלהי מכילתין על זו המשנה כלפי חמשה עשר באב (דף לא ע"א); "אמר עולא ביראה אמר רבי אלעזר, עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות מחול לצדיקים, והוא יושב ביניהם בגן עדן, וכל אחד ואחד מראה באצבעו. שנאמר ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו" ע"כ. ואינו מובן מה ענינו לענין זה וליו"ט זה של חמשה עשר באב.

ובהאמור ניחא שפיר, שכן מה שהצדיקים זכו לימות המשיח כבר בעוה"ז, הוא מכוח זה היו"ט שבכוחו להמשיך להם לישראל מאותם זמנים שלעת"ל. ועל כך מצביעים ואומרים, זה ה' קוינו לו, שהמשיכו ממש אלו הזמנים בימות הגלות ופעלו מהם ישועות ונחמות לישראל.

ויה"ר שנזכה לקבל כל אלו ההשפעות של הנחמה והישועה הנשפעים לישראל בימים הללו, וביו"ט זה, להחיש את גאולתנו ופדות נפשנו, להוציאנו מצרה לרוחה, ומאפלה לאור גדול. ומהרה נראה בנחמת ציון וירושלים ובבנין בית מקדשנו ותפארתנו שיירד בנוי ומשוכלל של אש מן השמים, בביאת גואל צדק במהרה בימינו אמין.